

การวางแผนแนวคิดเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชน

กรณีศึกษาพื้นที่ชุมชนช่างม่อย จังหวัดเชียงใหม่

Integrated Cultural Landscape Conceptual Plan

with Community Network Participation on

a Case Study of Chang Moi Area,

Chiang Mai Province

จิรันธนิน กิติกา

Chiranthanin Kitika

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เชียงใหม่ 50200 ประเทศไทย

Faculty of Architecture, Chiang Mai University, Chiang Mai, 50200, Thailand

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาสถาปัตยกรรมชุมชนเมือง โดยการกำหนดภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมร่วมกัน เพื่อมุ่งเน้นไปสู่การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้านการมีส่วนร่วมและผลประโยชน์ร่วมกันของเครือข่ายชุมชน ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ชุมชนช่างม่อย ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกระหว่างเขตเมืองเก่าจังหวัดเชียงใหม่และเขตกำแพงดินเลียบลำคลองแม่ข่า อันเป็นภูมิทัศน์เมืองที่สำคัญในผังเมืองเก่าของเชียงใหม่เป็นกรณีศึกษา ซึ่งที่ผ่านมาผลกระทบจากการพัฒนาเมืองที่มุ่งเน้นเศรษฐกิจและการคมนาคมเป็นหลักตั้งแต่ พ.ศ. 2504 ทำให้พื้นที่ชุมชนช่างม่อยถูกปรับเปลี่ยนไป ส่งผลต่อเครือข่ายชุมชนหัววัดเดิมและการพัฒนา

กลุ่มตึกแถวไม้เก่าบนถนน
สิทธิวงศ์ ชุมชนช่างม่อย
อำเภอเมือง จังหวัด
เชียงใหม่

ชุมชนอย่างไรทิศทาง ทำให้องค์ประกอบของเมืองเก่าที่สำคัญในพื้นที่นี้ไม่ได้เป็นประเด็นสำคัญในการออกแบบภูมิทัศน์เมือง บทความชิ้นนี้จึงได้สร้างกระบวนการออกแบบผังแนวคิดเรื่องภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมกับการมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชน เพื่อให้เกิดการออกแบบจินตภาพของชุมชนร่วมกันผ่านการรับรู้ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมบนพื้นที่ อันจะนำไปสู่การเป็นพื้นที่เมืองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การออกแบบผังแนวคิดเรื่องภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมเป็นการศึกษาชุมชนเมืองในเชิงคุณภาพ อันประกอบด้วย 3 ประเด็นคือ เครือข่ายชุมชน ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม และกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ผ่านการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการจำนวน 2 ครั้ง เพื่อที่จะนำไปสู่ข้อตกลงของชุมชนในการสร้างผังแนวคิดเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรมร่วมกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายชุมชนระหว่างผู้พักอาศัยกับผู้ประกอบการ และสร้างผังแนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมระหว่างชุมชนและภาครัฐที่เกี่ยวข้องที่จะนำไปสู่การเป็นชุมชนวัฒนธรรมและเขตเศรษฐกิจร่วมสมัย

ผลที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัยคือ เครือข่ายของชุมชนที่เกิดจากกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างคนในชุมชน ผู้ประกอบการในพื้นที่ และผู้ทำงานเกี่ยวกับเมืองทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงผังแนวคิดภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมของย่านช้างม่วยที่กำหนดพื้นที่และเส้นทางของชุมชนเมืองที่อยู่ได้ขายดี ตลอดจนการเป็นต้นแบบของชุมชนเพื่อการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์

คำสำคัญ: เครือข่ายชุมชน, ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม, กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

Abstract

This research is an architectural study on urban community which focuses on creating community participation. As an area of study, Chang Moi community is located on an eastern area between Chiang Mai old city and earthen walls along Maekha canal. Since Chiang Mai city has been developed into a regional business centre according to National economic and social development plan in 1961, these old landscapes have been abandoned. The development of Chang Moi community is currently concerned merely on aspects of economics without maintaining local communities. This paper suggests that to develop Chang Moi towards a sustainable city, community participation in city planning is a necessary step to create a corporate image of the city by integrating potential cultural landscape with social relations in this area.

This article is an urban design application to integrate cultural landscape conceptual planning with community participation. The research methodology consists of 3 essential topics on field studies: Existing Community network, Common Cultural landscape, and Community participation. To connect various community networks and qualify cultural landscape inclusively, researcher drove community engagement with two

workshops. The first workshop is to set up an active community network and create a corporate image of this district. The second workshop is to design conceptual planning on the site with local community and government agency. As an outcome of the study, this research aims to set up community network sustainably, which engages with local people, business owners, government agency and also relative organizations. Besides, this cultural landscape conceptual planning is a sample of the creative process in urban design following to become a district for Cultural tourism.

Keywords: Community network, Cultural landscape, Community participation, Cultural tourism

1. บทนำ

บทความชิ้นนี้เป็นการศึกษาชุมชนเมืองเพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน จากความเข้มแข็งของชุมชนเอง โดยมีประเด็นในการศึกษา 3 ประเด็น ได้แก่ เครือข่ายชุมชน ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม และกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ปัจจุบันสถานการณ์ของประเด็นการศึกษาทั้งสามเป็นดังนี้คือ 1) เครือข่ายชุมชน ทุกวันนี้ชุมชนข้างม่อยเป็นชุมชนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ที่มีกลุ่มเครือข่ายชุมชนเมืองรักษ์เชียงใหม่คอยประสานงานร่วมกับคนในพื้นที่ชุมชน แต่ไม่สามารถควบคุมและผลักดันนโยบายของรัฐกับกลุ่มผู้ประกอบการใหม่ในพื้นที่ได้ จนเกิดปัญหาของกลุ่มผู้ประกอบการสถานบันเทิงที่รบกวนชุมชน ในเวลากลางคืน ขณะเดียวกันชุมชนก็ควรได้รับการผลักดันให้สามารถมีส่วนร่วมในการออกแบบชุมชนเมืองของตนเองได้ อันจะเป็นการพัฒนาเมืองร่วมสมัยอย่างยั่งยืน และควรได้รับการกระตุ้นให้เกิดพื้นที่เมืองเพื่อการพักอาศัย และการพาณิชย์ที่คงไว้ซึ่งมรดกทางประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต เพื่อให้สอดคล้องกับการที่ได้มีการเสนอให้เมืองเชียงใหม่ขอรับการขึ้นทะเบียนเป็นเมืองมรดกโลกตามเกณฑ์ขององค์การยูเนสโก (UNESCO)¹ 2) ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม พื้นที่ย่านข้างม่อยมีภูมิหลังเป็นชุมชนหัววัดมาก่อน ต่อมาเริ่มมีการขยายพื้นที่เพื่อการคมนาคมใน พ.ศ. 2464 และภายหลังได้รับการพัฒนาตามแนวคิด

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ให้เป็นพื้นที่สมัยใหม่ที่ส่งเสริมการพาณิชย์กรรมของเมือง ทำให้เขตชุมชนข้างม่อเย่าถูกตัดขาดออกจากกัน เนื่องจากการตัดถนนข้างม่อเย่าเพื่อเชื่อมต่อพื้นที่พาณิชย์ของเมืองไปยังตลาดวโรรส นอกจากนี้การพัฒนายังทำให้เกิดกลุ่มตึกแถวอาคารสมัยใหม่ที่สร้างขึ้นขนานไปกับถนนข้างม่อเย่าในช่วง พ.ศ. 2427-2518 นับเป็นชุดตึกแถวคอนกรีตเสริมเหล็กชุดแรก ๆ ของเมืองเชียงใหม่ที่มีการผสมผสานเทคนิคการก่อสร้างอาคารและองค์ประกอบร่วมสมัยต่าง ๆ แต่อาคารเหล่านั้นกลับไม่ได้รับความสำคัญให้เป็นกลุ่มอาคารที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ 3) กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ชุมชนข้างม่อเย่าควรมีการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพราะที่ผ่านมามีปัญหาของการพัฒนาเมืองที่ประชากรในเมืองไม่มีโอกาสในการออกความคิดเห็น ทำให้กระบวนการจัดการเมืองของเทศบาลท้องถิ่นในอดีตไม่ได้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและแนวทางในการประกอบกิจการของกลุ่มคนในปัจจุบัน ซึ่งการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการวิจัยนี้หมายรวมถึง คนที่พักอาศัยในชุมชน ผู้ประกอบการ และผู้ทำงานเกี่ยวกับเมืองที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อกำหนดสร้างเครือข่ายชุมชนและผลักดันให้เกิดภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมที่ชัดเจน

ผังภาพแสดงพื้นที่ย่านชุมชนข้างม่อเย่าและถนนสำคัญของย่านหลัง พ.ศ. 2472

2. ทบทวนวรรณกรรม

จากโจทย์ของงานวิจัยที่เน้นมุ่งไปสู่การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนและพื้นที่เป็นหลัก นำไปสู่กลุ่มอุปถัมภ์ย่านและชุมชนตามแนวคิดเครือข่ายชุมชนที่เป็นแนวคิดในการระบุประชากรของย่าน กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน อันจะทำให้กิจการและพันธกิจของชุมชนสามารถดำเนินต่อไปได้จากความเข้าใจและสำนึกความเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ แนวคิดต่าง ๆ มาจากการทบทวนวรรณกรรมดังนี้

1) เครือข่ายชุมชน (Community Network) คือ ผังการเชื่อมโยงเครือข่ายภาคประชาชนที่อาศัยปัจจัยความสัมพันธ์ในระดับพื้นที่ทางกายภาพ และปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ในแง่ของการออกแบบระดับเมืองนั้นเป็นการสร้างความสัมพันธ์ทางกิจกรรมระหว่างเครือข่ายทางสังคมไปสู่การสร้างเครือข่ายเชิงพื้นที่ เพื่อสร้างความเชื่อมโยงเป็นชุมชนที่มีวัตถุประสงค์ของพันธกิจเดียวกัน เครือข่ายชุมชนไม่ใช้การกำหนดขอบเขตพื้นที่ชุมชนที่แบ่งตามการปกครองระดับตำบลเท่านั้น แต่เน้นไปที่การกำหนด “ประชากรของชุมชน” เราจะสร้างกลุ่มคนที่เป็นแรงขับเคลื่อนชุมชนที่ผูกโยงกันเป็นเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกันในย่านนี้²

2) การออกแบบเมืองด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน (Community Participation) คือ กระบวนการที่เน้นคนในชุมชนเป็นศูนย์กลางเพื่อสร้างประเด็นและความเข้าใจในปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน เป็นกระบวนการที่นำเอาความคิดสร้างสรรค์และมุมมองจากคนในชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องมาสร้างแนวทางการร่วมกัน โดยกระบวนการเช่นนี้จะเป็นการสร้างความเป็นส่วนหนึ่ง (Sense of belonging) ให้แก่ประชากรของชุมชน ทั้งกลุ่มคนในชุมชนเดิม ผู้ประกอบการ และองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำข้อตกลงไปวิเคราะห์ผังการใช้พื้นที่ในย่านที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมทั้งคนในชุมชนและผู้ประกอบการ³

3) ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural landscape) คือการกำหนดสิ่งที่ปรากฏทางรูปธรรมและนามธรรมเพื่อสะท้อนความเป็นย่านและสื่อสารทางการรับรู้ อันเป็นสิ่งที่ผู้คนในกลุ่มถือร่วมกัน ซึ่งการสร้างภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่นั้นจำเป็นต้องมีการแสดงความคิดเห็นทั้งจากกลุ่มคนที่พักอาศัยและกลุ่มผู้ประกอบการที่ต่างอยู่ในพื้นที่ร่วมกัน ประเด็นทางสถาปัตยกรรมของย่านข้างมอญนั้นน่าสนใจศึกษาอย่างยิ่ง เพราะพื้นที่ของย่าน

เต็มไปด้วยอาคารสมัยใหม่ที่ถูกสร้างระหว่าง พ.ศ. 2427-2518 ซึ่งปรากฏ และสะท้อนความร่วมมือและเทคโนโลยีของอาคารตึกแถวและงานก่อปูนที่สวยงาม⁴ อาคารเหล่านี้ไม่ได้รับการยอมรับให้คุ้มครองและไม่ได้ถูกนับให้เป็นอาคารที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ที่ปรากฏตามเทศบัญญัติเทศบาลนครเชียงใหม่ พ.ศ. 2557 ทั้งที่อาคารสมัยใหม่ดังกล่าวสามารถสะท้อนวัฒนธรรม อัตลักษณ์ ของย่าน และเล่าเรื่องการพัฒนาเมืองและชุมชนร่วมสมัยได้ จากคุณค่าของ อาคารและศักยภาพของย่านชุมชนข้างม่อยนี้เอง การพัฒนาย่านจึงจำเป็นต้อง ใช้ความเข้าใจและการทำงานร่วมกันไปกับเครือข่ายของชุมชนที่สะท้อนออกมา ทั้งข้อเสนอในเชิงนโยบายและแผนการปฏิบัติเชิงรุก⁵

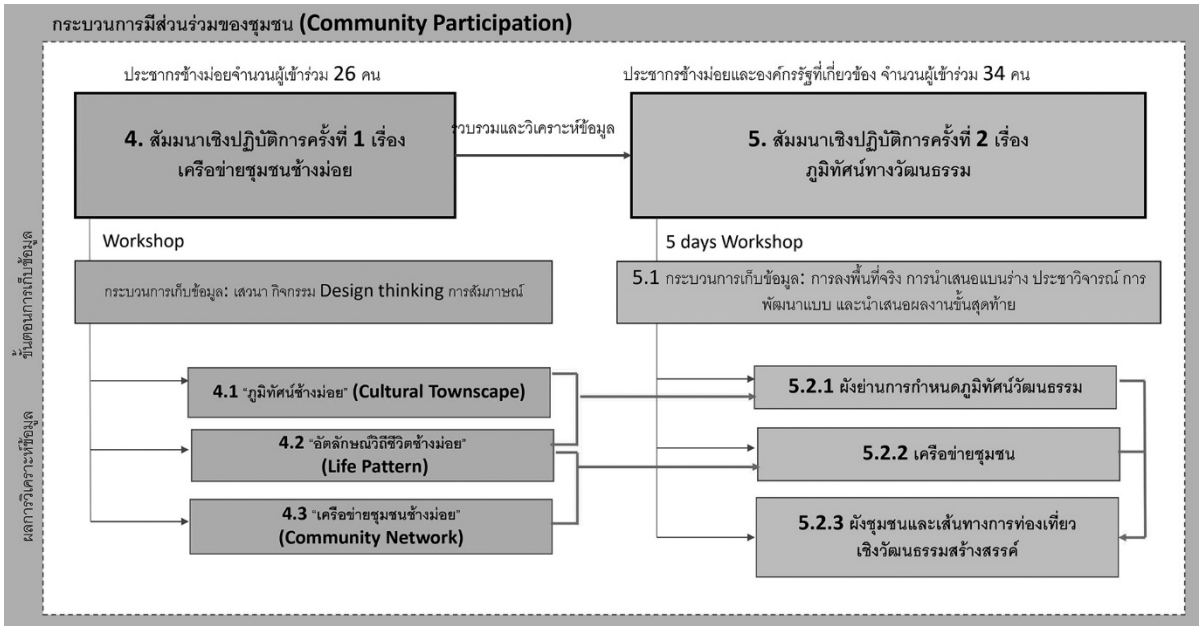
ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้จึงจะมุ่งเน้นการบูรณาการแนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกับเครือข่ายชุมชนบนย่านข้างม่อยที่เกิดขึ้นแล้ว เช่น กลุ่มผู้พักอาศัยเดิมในย่านที่เรียกว่ากลุ่มชุมชนข้างม่อย และกลุ่มผู้ทำงานเพื่อ สังคมกลุ่มชุมชนรักษ์เชียงใหม่ สิ่งที่น่าสนใจของพื้นที่ข้างม่อยคือ กลุ่มคน ผู้ประกอบการและคนเมืองในย่านต่างมีจุดมุ่งหมายในการขับเคลื่อนย่าน แต่ขาดการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการออกแบบเมือง ซึ่งการวิเคราะห์มิติ ความสัมพันธ์ของย่านข้างม่อยจะเป็นสิ่งที่ระบุวัตถุประสงค์ของพันธกิจของ เครือข่ายในแต่ละรูปแบบ อันจะทำให้ความหลากหลายของกลุ่มคนสามารถ เชื่อมโยงไปสู่เครือข่ายเดียวกัน เช่น เครือข่ายชุมชนหัววัด เครือข่ายผู้ประกอบการ โรงแรม และเครือข่ายประกอบการร้านอาหาร รวมไปถึงเครือข่ายชุมชน รักษ์เมืองเชียงใหม่ และชุมชนข้างม่อย โดยมีเป้าหมายคือการกำหนดเครือข่าย ชุมชนและการกำหนดภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมของย่านข้างม่อย ผ่านกระบวนการ คิดเชิงออกแบบ (Design thinking) ร่วมกับคนในชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาหรือ โจทย์ให้ถูกจุดของคนในชุมชนได้ ซึ่งการกำหนดอาคารและภูมิทัศน์ของเมือง ที่สำคัญเป็นการออกแบบย่านตามแนวคิดการออกแบบธุรกิจเชิงวัฒนธรรม (Cultural Business Model) ที่เป็นการนำวัฒนธรรมของพื้นที่มาใช้ในการ กำหนดความสามารถในการแข่งขัน ทั้งด้านรูปแบบ การนำเสนอสินค้า และ การบริการเพื่อให้ได้มาซึ่งรายได้จากการลงทุนนั่นเอง⁶ ตลอดจนเพื่อก่อให้เกิด จินตภาพของย่านร่วมไปกับการทำผังแนวคิดย่านชุมชนและพาณิชย์กรรม สร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

3. วิธีวิจัย

กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนนี้จะเป็นการจัดกิจกรรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ (Workshop) โดยมีผู้เข้าร่วมเป็นเครือข่ายภาคประชาชนในระดับกลุ่มบุคคล ระดับชุมชน และระดับองค์กร ผู้วิจัยจะสร้างประเด็นในการสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ผู้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็นและร่วมกันออกแบบแนวทางการแก้ไขปัญหา เพื่อให้ได้ข้อตกลงของคนในชุมชนร่วมกัน ผ่านการบันทึกความคิดเห็น การกำหนดข้อตกลงร่วมกัน และการทำผังแนวคิด

สัมมนาเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 1 มุ่งเน้นการกำหนดจินตภาพของย่านด้วยการสร้างข้อมูลทางประวัติศาสตร์และความทรงจำร่วมกันจากคนในชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน, การทำความเข้าใจรูปแบบวิถีชีวิตของคนในย่าน และข้อตกลงของการสร้างกิจกรรมและเครือข่ายของคนในย่านร่วมกัน การสัมมนาครั้งที่ 1 นี้จัดขึ้นในวันศุกร์ที่ 23 สิงหาคม 2562 มียอดผู้เข้าร่วมโครงการจำนวน 26 คน ประกอบด้วยตัวแทนของเครือข่ายรักษ์เชียงใหม่ กลุ่มชุมชนช่างม่อย ตัวแทนผู้ประกอบการ และคนทำงานพื้นที่เมือง ลักษณะเป็นการเสวนาแลกเปลี่ยนประเด็นของชุมชน และปฏิบัติการกำหนดกิจกรรมของชุมชน และเครือข่ายความสัมพันธ์ของคนในย่าน ผ่านกระบวนการคิดเชิงออกแบบร่วมกับคนในชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาของคนในชุมชน ผลที่คาดว่าจะได้รับการสัมมนาเชิงปฏิบัติการคือ 1) เกิดเครือข่ายของคนในชุมชนช่างม่อยทั้งผู้ที่อาศัยในย่าน นักกิจกรรมเมือง และผู้ประกอบการ เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอันจะนำไปสู่การสร้างเมืองที่น่าอยู่อย่างยั่งยืน และ 2) การระบุภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมบนพื้นที่ของย่านช่างม่อย การกำหนดอาคารสำคัญและองค์ประกอบภูมิทัศน์สำคัญที่จะประกอบสร้างจินตภาพที่ดีของย่านช่างม่อย โดยต้องมาจากข้อตกลงร่วมกันของคนที่อยู่อาศัยในย่าน นักกิจกรรมเมือง และผู้ประกอบการ

การสัมมนาเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 2 เป็นการทำผังแนวคิดและเส้นทางภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมของย่านช่างม่อยที่กำหนดร่วมกันกับคนในชุมชน ทั้งมิติทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการเป็นชุมชนพาณิชยกรรมร่วมสมัย โดยจัดขึ้นระหว่างวันอังคารที่ 10 ถึงวันเสาร์ที่ 14 ธันวาคม 2562 ณ ห้องสมุดบ้านย่านเวียง หอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ มีผู้เข้าร่วมทั้งจากเครือข่ายชุมชนช่างม่อย เทศบาลนครเชียงใหม่ หอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี

แผนภาพแสดงความเชื่อมโยงของข้อมูลและประเด็นในการศึกษาของวิธีวิจัย

ราชชมกล้านนา และมหาวิทยาลัยแม่โจ้ จำนวนทั้งสิ้น 34 คน ลักษณะเป็นการลงพื้นที่เพื่อสรุปข้อมูลเชิงกายภาพ การนำเสนอผลงานแบบร่างผังภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม และการแลกเปลี่ยนข้อเสนอแนะจากคนในชุมชนและองค์กรของรัฐ จนกระทั่งได้ข้อสรุปในการกำหนดผังและการเดินทางที่เป็นตัวกำหนดภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม ผลที่คาดว่าจะได้รับคือการกำหนดผังชุมชนเชื่อมโยงการสัญจรของคนในย่าน และการเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของคนนอกชุมชน

4. สัมมนาเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 1 เรื่องเครือข่ายชุมชนข้างมอญ

ความสำคัญของการจัดสัมมนาครั้งนี้คือ การสร้างเครือข่ายชุมชนให้เกิดขึ้นระหว่างคนในชุมชนและผู้ประกอบการ เนื่องจากชุมชนข้างมอญมีความสำคัญทั้งในมิติการเป็นชุมชนเก่าที่มีห้ววัดเป็นศูนย์กลาง เช่น วัดชมพู วัดแสนผาง กับมิติของการเป็นย่านพาณิชย์กรรมสำคัญของเมือง โดยมีผู้ประกอบการค้าและบริการเพื่อนักท่องเที่ยวทั้งบนถนนข้างมอญใหม่ ถนนข้างมอญเก่า และตรอกซอกซอยต่าง ๆ ในย่าน แต่กลับมีความไม่ชัดเจนในเรื่องจินตภาพของย่านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม การพัฒนาย่านจากการสร้างเครือข่ายของชุมชนนี้จะทำให้ชุมชนข้างมอญเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง โดยผลของการเก็บข้อมูลในการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 1 วิเคราะห์ออกมาเป็น 3 ประเด็นได้ดังนี้

4.1 ประเด็น (ก) “ภูมิทัศน์ข้างม่อย”

การศึกษาเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรมในย่านข้างม่อยด้วยการระบุงค์ประกอบสำคัญของย่านได้ข้อมูลสรุปคือ 1) ข้อมูลขอบเขตของย่านข้างม่อย และ 2) องค์ประกอบสำคัญทางสถาปัตยกรรมที่ส่งเสริมภาพย่านข้างม่อย ดังนี้

ผู้วิจัยพบว่าภาพของย่านข้างม่อยนั้นเป็นการรับรู้จากการสัญจรทางถนนที่มีตึกแถวตั้งเรียงรายอยู่บนถนนข้างม่อยใหม่ ประเด็นการเกิดขึ้นของตึกแถวพาณิชย์บนถนนข้างม่อยนั้นเกิดจากการที่ทางการต้องการให้บริเวณกาดหลวงเดิมเจริญเหมือนท่าแพ จึงสร้างกาดหลวงขึ้นมาและตัดถนนข้างม่อยเพื่อเชื่อมท่าแพกับกาดหลวง ทำให้เกิดเส้นทางการสัญจรและการสร้างอาคารพาณิชย์กรรมตามมาอย่างรวดเร็ว โดยตึกแถวดังกล่าว โดยเฉพาะตึกแถวที่อยู่ตรงมุมถนนจะมีผนังอาคารทั้งแบบโค้งไปตามถนนและแบบเหลี่ยม เนื่องจากสร้างขึ้นในยุคที่เชียงใหม่มีรถราง⁷ ทำให้กลายเป็นคุณลักษณะเด่นของย่านข้างม่อยที่ไม่ปรากฏให้เห็นอีกแล้วในที่อื่นของเมืองเชียงใหม่ อย่างไรก็ตามหนึ่งในปัญหาที่ผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมสัมมนาหลายคนเห็นพ้องต้องกัน โดยเฉพาะคุณทนายวิท วิจิตรพร สถาปนิกชุมชนคือ การตัดถนนเป็นทางผ่านให้รถสัญจรทำให้ไม่มีการจัดระเบียบทางเท้าสำหรับคนเดินที่ตีพอ ซึ่งผู้ร่วมสัมมนาทุกคนต้องการทางเท้าที่กว้าง สะอาด เป็นระเบียบ ที่ทุกคนสามารถเดินได้ตลอดสายจากท่าแพถึงกาดหลวง อันจะเป็นประโยชน์อย่างมากให้แก่นักท่องเที่ยวและผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณนั้น ตลอดจนผู้ประกอบการที่มาประกอบอาชีพในย่านข้างม่อย

หัวมุมตึกแถวที่เป็นโค้งไป
ตามทางแยกข้างม่อยเก่า
และถนนสิทธิวงศ์ตามลำดับ

อาคารตึกแถวที่เกาะอยู่ตามถนนข้างม่อยมีคุณลักษณะของอาคารที่สะท้อนสภาพความเป็นอยู่แต่ละยุคสมัยของย่านข้างม่อย อาคารที่ใช้ชื่อว่าถวิล ตัวอาคารมีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นต่างจากตึกแถว

ร้านถวิล อาคารพาณิชย์ที่
ควรค่าแก่การอนุรักษ์
ในย่าน

โดยรอบ เป็นตึกที่ได้รับรางวัลและขึ้นชื่อว่าเป็นอาคารพาณิชย์ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ใน พ.ศ. 2551 จากสมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์ อีกทั้งยังมีความทรงจำร่วมกันของคนในย่าน เนื่องจากตึกหลังนี้มีตู้เย็นที่ใช้ น้ำมันก๊าดเป็นหลังแรก ซึ่งแต่เดิมใน พ.ศ. 2515 เป็นตึกแถวพักอาศัยและขายเครื่องปั้นดินเผา ต่อมาใน พ.ศ. 2520 จึงปรับปรุงเป็นร้านตัดเสื้อ นับเป็นหนึ่งในตึกที่ชาวช่างม้อยมีความทรงจำร่วมและเป็นอาคารที่มีความหมายของย่าน⁸ นอกจากนี้เมื่อทีมผู้วิจัยได้ลงพื้นที่พบว่าการพัฒนาช่างม้อยให้เป็นทางผ่านไปสู่อุตสาหกรรมนั้นทำให้ภายในซอย เช่น ซอยช่างม้อยเก่า ซอยถนนสิทธิวิงศ์ ยังคงมีอาคารเก่าตั้งอยู่ ทั้งอาคารไม้ และอาคารตึกแถวไม้ท้องถิ่นที่เรียกว่าเฮือนแป ซึ่งสะท้อนความเป็นชุมชนดั้งเดิมได้ดี

สรุปองค์ประกอบสำคัญทางสถาปัตยกรรมที่ส่งเสริมภาพย่านช่างม้อยจากการสัมภาษณ์ว่ามีอยู่สองประการ ได้แก่ องค์ประกอบระดับเมือง คือชุดตึกแถวที่มีหัวมุมโค้ง ซึ่งปรากฏบนทางแยกถนนช่างม้อยเก่าและทางแยกถนนสิทธิวิงศ์ที่สามารถเล่าความเป็นมาของย่านช่างม้อยในยุคพาณิชย์กรรมรุ่งเรืองระหว่าง พ.ศ. 2504-2528 และองค์ประกอบระดับสถาปัตยกรรม คือการกำหนดอาคารที่มีความหมายและควรค่าแก่การอนุรักษ์ของย่าน ซึ่งในการศึกษาเบื้องต้นนี้พบว่า มีอาคารหัวมุมถนนช่างม้อยเก่า ถนนสิทธิวิงศ์ และร้านถวิลที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ นอกจากนี้ยังพบประเด็นอาคารไม้เก่าและโบราณสถานที่อยู่ในซอยนอกถนนช่างม้อยใหม่ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์เช่นเดียวกัน ได้แก่

เจดีย์ร้างบนถนนสิทธิวงค์ และตึกแถวไม้เก่าหรือที่เรียกว่า “เฮือนแป”
บนถนนข้างม่อยเก่าและถนนสิทธิวงค์

4.2 ประเด็น (ข) “อัตลักษณ์ข้างม่อย”

การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อมูลเรื่องอัตลักษณ์ของย่านผ่านการทบทวน
วรรณกรรมและการสัมภาษณ์ เพื่อการระบุอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของย่าน
ร่วมกัน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสรุปอัตลักษณ์ของย่านข้างม่อยออกเป็น 2 ข้อ
ดังนี้

4.2.1 ประวัติศาสตร์ของย่านจากการบอกเล่าของคนในชุมชน

ผู้วิจัยได้รวบรวมสรุปข้อมูลเรื่องเล่าของคนในพื้นที่และได้แจกแจงการ
เปลี่ยนแปลงของย่านข้างม่อยเป็น 4 ช่วงสมัย โดยเริ่มต้นที่*สมัยแรก ชุมชน*
หัววัด ระหว่าง พ.ศ. 2495-2504 ข้างม่อยมีสถานะเป็นตำบล ผู้คนในตำบล
มีทั้งคนในพื้นที่และชาวต่างชาติพันธุ์อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสงบ บางพื้นที่เป็น
ที่ราบหรือช่วง มีวัดชมพู วัดอุทรายคำ และวัดหนองคำเป็นวัดเก่าแก่ ป่ากุง
ร้านซักรีดในถนนข้างม่อยเก่าเล่าว่า “พระธาตุวัดชมพูเป็นวัดแฝดกับพระธาตุ
วัดดอยสุเทพ สมัยก่อนผู้ชายจะไปขอพรบนวัดดอยสุเทพ ส่วนผู้หญิงจะมา
ขอพรที่วัดชมพู” นอกจากนี้ยังมีร้านขนมจีนข้างม่อยเป็นที่เลื่องลือ และชุมชน
ช่างหัตถศิลป์มีชื่อด้านการตีเหล็ก จากการเวิร์คช็อปพบว่าปัจจุบันยังคงมีส่ว
ที่เป็นช่างตีเหล็กเพียงคนเดียว ซึ่งยังคงปรากฏโรงตีเหล็กและร้านขายเหล็กอยู่
การใช้ชีวิตในแต่ละวันตั้งแต่เช้าจะเป็นการทำบุญตักบาตร เนื่องจากมีวัดใกล้
ชุมชน พอตกสายก็เริ่มค้าขายทำอาชีพของตนเองจนค่ำจึงเข้านอน ข้างม่อย
ตอนกลางคืนจึงสงบ ดังที่คุณวิมลศิริ เหลือโกศล ผู้อาศัยอยู่ในชุมชนตั้งแต่เด็ก
เล่าว่า “ตอนกลางคืนข้างม่อยสงบ ทุกอย่างดับและนิ่ง”

ช่วงสมัยที่ 2 ย่านธุรกิจและการค้า ระหว่าง พ.ศ. 2504-2539

หลังจากเจ้าหลวงได้ย้ายพระอัฐิจากช่วงไปวัดสวนดอก เจ้าอินทวโรรสผู้ครอง
นครเชียงใหม่มาลงทุนสร้างตลาดขึ้นในบริเวณช่วงเมรุ จึงเกิดเป็นตลาดวโรรส
ที่พ่อค้าแม่ค้าจะเริ่มนำของมาขายตั้งแต่เช้ามีดหรือที่ภาษาเหนือเรียกกันว่า
“กาดหมั่ว” เกิดแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 และฉบับที่ 2
พ.ศ. 2504-2509 มีห้างสรรพสินค้าตันตราภัณฑ์ที่ถนนท่าแพใน พ.ศ. 2500
พร้อม ๆ กับโรงหนังศรีนครพิงค์ในย่านข้างม่อย ดังคำบอกเล่าของคุณเสาวคนธ์
ศรีบุญเรือง กลุ่มชุมชนรักเชียงใหม่ว่า “เมื่อก่อนข้างม่อยมีโรงหนัง ทำให้คน

ไปรวมตัวกันที่สถานานั้น” ต่อมาในวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2511 เกิดเพลิงไหม้ กาดตันลำไยและกาดหลวง อาคารไม่ได้รับความเสียหาย จึงมีการสร้างตลาดขึ้นใหม่ในรูปแบบตึกแถวแบบอาคารตะวันตก ทำให้การค้าขายเชิงอาคารพาณิชย์ รุ่งเรืองเป็นอย่างมาก ในยุคนี้พฤติกรรมการค้าขายของผู้บริโภคเปลี่ยนไป จากการเข้ามาของตัวแทนจำหน่ายสินค้า หรือ ยี่ปั้ว อันเป็นผลกระทบจากทุนข้ามชาติที่มีจุดแข็งมหาศาล โดยเฉพาะกลุ่มนายทุนที่มีอำนาจการต่อรอง ซัพพลายเออร์และมีความสามารถในการพัฒนาความรู้เรื่องความต้องการของผู้บริโภค

ช่วงสมัยที่ 3 วิฤตเศรษฐกิจเมือง ระหว่าง พ.ศ. 2540-2559

วิฤตการณ์ต้มยำกุ้งใน พ.ศ. 2540 ร้านค้ารายย่อย-โซ่ช่วย ได้รับผลกระทบโดยตรง ทำให้ร้านค้ารายย่อยทั้งหลาย รวมไปถึงห้างต้นตราภัณฑ์และโรงแรม ศรีนครพิงค์ต่างพากันปิดตัวลง หลังจากวิฤตการณ์ต้มยำกุ้งสิ้นสุดลงประมาณ พ.ศ. 2541 มีการเข้ามาลงทุนขยายสาขาของเซเว่นอีเลฟเว่น ร้านสะดวกซื้อ และห้างสรรพสินค้า นับได้ว่าเป็นยุคการทยอยรุกเข้ามาของห้าง การตัดถนนเส้นวงแหวนรอบที่ 1 ส่งผลกระทบต่อการเดินทางทำให้คนที่ต้องการข้ามไปยังอีกฝั่งของแม่น้ำปิงไม่จำเป็นต้องผ่านเส้นข้างม่อยและเส้นถนนลิทธิวงศ์ที่เชื่อมไปถึงกำแพงดิน เป็นปัจจัยทำให้เกิดธุรกิจบ้านสวนในบริเวณต้นโพธิ์จนกลายเป็นพื้นที่แหล่งอบายมุข เช่น บ่อน กลุ่มนักร้อง การพนัน ยาเสพติด สถานที่ค้าประเวณี ทำให้เกิดอาชญากรรมและคนไร้บ้านในบริเวณดังกล่าว ซึ่งตามคำบอกเล่า นั้น กลุ่มนักร้องที่มีทะเลาะวิวาทกันประจำที่ย่านนี้คือกลุ่มของวัยรุ่นแม่โจ้กับวัยรุ่นข้างม่อย⁹

ช่วงสมัยที่ 4 สมัยใหม่ของข้างม่อย ตั้งแต่ พ.ศ. 2559 ถึงปัจจุบัน

สภาพความชบเซาของถนนข้างม่อยเริ่มกลับพัฒนาขึ้นจากการเข้ามาลงทุนธุรกิจรายย่อยในสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งบุคคลที่มาร่วมเวิร์คช็อปส่วนใหญ่ก็ทำธุรกิจ ในย่านข้างม่อย อย่างคุณณณันท์ เจ้าของร้าน The Localist ที่ตั้งอยู่ในถนนข้างม่อยเก่าที่ติดขวางกับถนนข้างม่อยใหม่ เป็นซอยที่มีนักท่องเที่ยวเดินผ่านอยู่ตลอดเวลา “เราอยากตั้งร้านในย่านนี้เพราะเป็นย่านที่สงบ ชอบตั้งร้านอยู่ในซอยเพราะไม่ชอบการสัญจรของรถยนต์ที่วุ่นวาย” หรือนักธุรกิจวัยรุ่น อย่างคุณจิรวัดน์ที่ชอบย่านข้างม่อยเพราะความสงบเช่นเดียวกัน จึงใช้ความชอบในสเกตบอร์ดเปิดร้านคาเฟ่ในซอยถนนข้างม่อยเก่า โดยมีจุดประสงค์เพื่อเป็นสถานที่รวมตัวของชาวสเกตบอร์ดที่ตลาดตันลำไย การเวิร์คช็อปนี้นำไปสู่การสร้างข้อตกลงร่วมกันว่า การที่ข้างม่อยจะเป็นพื้นที่เศรษฐกิจสร้างสรรค์นั้น

จะต้องทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างผู้อยู่เดิมและผู้ประกอบการใหม่ เพราะต่างก็เป็นประชากรที่จะสร้างอัตลักษณ์ของภาพย่านข้างม่อย

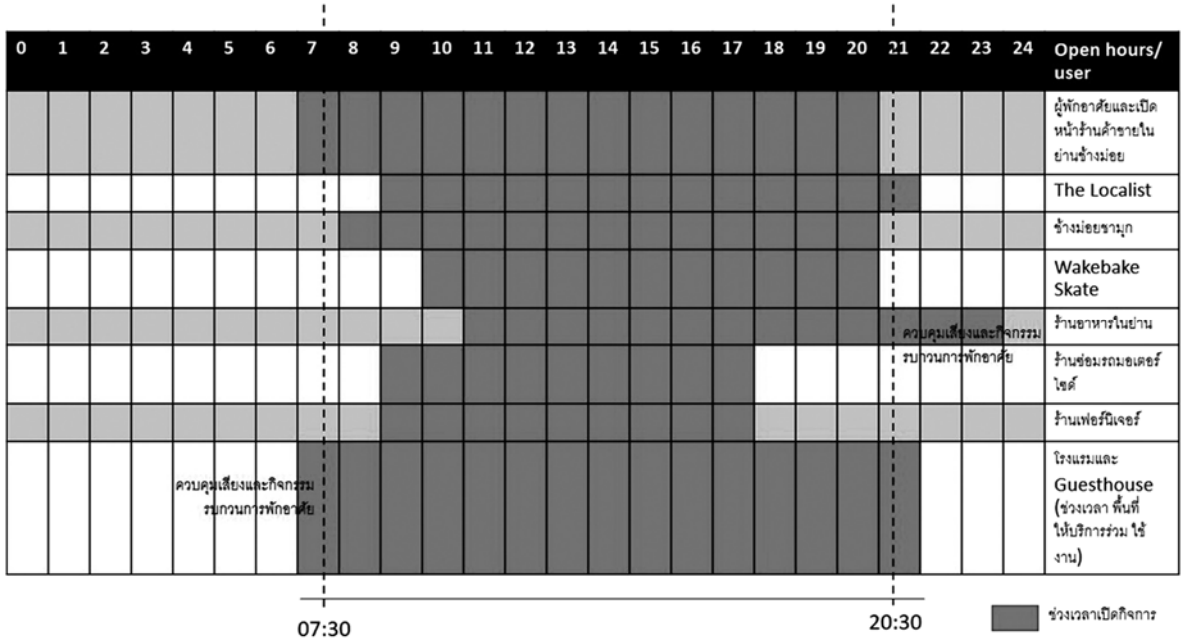
4.2.2 ข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตจากอดีตถึงปัจจุบัน

วิถีชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ทางสังคมของชุมชนนั้น และเป็นส่วนสร้างวัฒนธรรมและความแข็งแรงให้แก่ชุมชน *วิถีชีวิตของคนข้างม่อยในช่วงสมัยแรก* เป็นยุคที่มีวิถีชีวิตอยู่กับวัดและบ้าน หรือที่มักเรียกกันว่า ชุมชนหัววัด กิจกรรมของชุมชนเป็นช่วงเวลากลางวันซึ่งผูกพันอยู่กับวัด คนในย่านเป็นผู้พักอาศัยและประกอบอาชีพเพื่อคนในชุมชน เช่น ช่างตุงสามหาง ช่างซอนักแสดงตามวัด ร้านค้า และร้านอาหาร รูปแบบเมืองจะเป็นหมู่บ้านที่มีการวางตัวตามตรอกซอย เชื่อมโยงกันด้วยทางเดินเท้าและทางเกวียนที่ยังปรากฏบนถนนข้างม่อยเก่าและถนนสีทิวังค์อยู่ มีลำเหมืองหรือแม่น้ำสำคัญคือคลองแม่เช่า และแนวกำแพงดินของเมืองเป็นภูมิทัศน์สำคัญ

วิถีชีวิตในช่วงสมัยที่สอง ยุคเศรษฐกิจของข้างม่อย มีการเกิดขึ้นของโรงภาพยนตร์ ตึกแถว อาคารห้างสรรพสินค้า โดยเริ่มมีกิจกรรมในช่วงเย็นและหัวค่ำ ข้อมูลจากกลุ่มชุมชนรักษ์เชียงใหม่ทำให้ทราบว่าในช่วงเย็นข้างม่อยจะคึกคักเป็นพิเศษ แถวบริเวณโรงภาพยนตร์ศรีนครพิงค์ เนื่องจากการตัดถนนข้างม่อยใหม่เชื่อมโยงกับตลาดวโรรส ทำให้ข้างม่อยเป็นย่านเศรษฐกิจตั้งแต่กลางวันไปจนถึงหัวค่ำ ผู้คนในย่านเริ่มเปลี่ยนไปเป็นผู้ประกอบการ ผู้ซื้อและผู้เช่า และนักท่องเที่ยว

วิถีชีวิตในช่วงสมัยที่สาม ยุคชบเซาของข้างม่อย วิถีชีวิตของคนเริ่มเปลี่ยนไปเป็นวิถีชีวิตในธุรกิจโกดังเก็บของและขนส่งชิ้นแรงงาน โรงภาพยนตร์ศรีนครพิงค์ปิดตัวลง อาคารตึกแถวเริ่มมีการขายหรือให้เช่าเป็นโกดัง มีการย้ายออกไปของผู้ประกอบการ ทำให้ย่านข้างม่อยมีลักษณะเป็นพื้นที่ทางผ่านของเมือง และไม่มีกิจกรรมพาณิชย์สำคัญใด ๆ นอกจากเป็นโกดังให้แก่ร้านค้าเฟอร์นิเจอร์ เครื่องใช้ไฟฟ้า รถจักรยานยนต์ และที่พักอาศัยของขนส่งชิ้นแรงงาน

วิถีชีวิตในช่วงสมัยที่ 4 หรือยุคปัจจุบัน ข้างม่อยกลับมามีชีวิตชีวามากขึ้นจากการกลับมาเปิดกิจการของผู้ประกอบการรายย่อยที่เล็งเห็นศักยภาพของทำเลในการเป็นพื้นที่รองรับการท่องเที่ยว อีกทั้งคุณลักษณะของตึกแถวในย่านข้างม่อยนี้ทำให้เกิดคาเฟ่ ร้านอาหาร เกสต์เฮาส์ และโฮสเทล ซึ่งทำให้พื้นที่ข้างม่อยมีคุณลักษณะของทั้งการเป็นที่พักอาศัยและพาณิชย์กรรมผสมผสานกัน ทำให้ช่วงเวลาการเปิดและปิดกิจการ รวมไปถึงการระบุนุชนึง

แผนภาพแสดงข้อมูลการ
ระบุช่วงเวลาของการดำเนิน
กิจการและวิถีชีวิตที่เกิดขึ้น
ในย่านช่างม่อย (ข้อมูลจาก
การสำรวจของผู้วิจัยและ
ข้อมูลจากการสัมภาษณ์
ระหว่างเดือนตุลาคม
พ.ศ. 2562)

(Zoning) ของการใช้พื้นที่แตกต่างไปจากเดิม เนื่องด้วยความหลากหลายของ
กิจกรรมและตำแหน่งของร้านค้าใหม่ที่ไม่จำเป็นต้องเกาะกลุ่มกันเหมือนในอดีต
ผู้วิจัยจึงให้มีส่วนร่วมสัมมนาเชิงปฏิบัติการระบุช่วงเวลาเปิดปิดกิจการ เพื่อหา
ข้อมูลของการดำเนินกิจการ และรูปแบบของวิถีชีวิตแบบผสมผสานระหว่าง
การพาณิชย์และพักอาศัย

จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตที่เกิดขึ้นของย่านช่างม่อย
ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจถึงอัตลักษณ์ของชุมชนช่างม่อยว่า พื้นที่ย่านช่างม่อยนี้ไม่ได้
ระบุจากกลุ่มตึกแถวที่เชื่อมต่อกับตลาดวโรรสเท่านั้น แต่มีมิติของย่านทั้งทาง
ประวัติศาสตร์ความเป็นชุมชนหัววัด คลองแม่ข่า และแนวกำแพงดิน และ
มิติทางวัฒนธรรมของการเป็นย่านค้าขายและกลุ่มงานช่างในอดีต ทำให้เกิด
ศักยภาพในการเป็นพื้นที่เศรษฐกิจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งจากข้อตกลง
ร่วมกันของคนในชุมชนสรุปได้ว่า จินตภาพของย่านช่างม่อยคือการเป็นย่าน
เศรษฐกิจเชิงวัฒนธรรม โดยช่วงเวลาที่เหมาะสมแก่การสร้างกิจกรรมพาณิชย์
ในย่านที่จะไม่รบกวนกิจการโรงแรมและการพักอาศัยของคนในย่านคือเวลา
07:30-20:30 น.

4.3 ประเด็น (ค) “งานช่างม่อย”

การกำหนดการมีส่วนร่วมของย่านจากเครือข่ายชุมชนในช่างม่อยร่วมกัน ด้วยการกำหนดกระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของย่านและสำนึกในความเป็นย่านร่วมกัน โดยกำหนดกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากกลุ่มชุมชนหัววัด และกลุ่มผู้ประกอบการสร้างสรรค์ เพื่อสร้างปฏิทินกิจกรรมของย่านช่างม่อย จากการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะสรุปออกเป็น 2 ประเด็นเพื่อให้เกิดกิจกรรมของย่านที่เชื่อมโยงเครือข่ายของคนในชุมชน ดังนี้

4.3.1 การสร้างเครือข่ายกลุ่มกิจกรรมและชุมชนที่เกี่ยวข้อง ในย่าน

ผลจากการเก็บข้อมูลร่วมกับคนในชุมชนพบว่า เครือข่ายปรากฏในหลากหลายความสัมพันธ์ ผู้วิจัยจึงแจกแจงเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ 2 เครือข่ายดังนี้

เครือข่ายคนอยู่ในย่าน เป็นเครือข่ายของคนดั้งเดิมที่อาศัยภายในพื้นที่ช่างม่อย ทั้งนี้พบว่าชุมชนหัววัดไม่มีส่วนร่วมต่อกิจกรรมของเมืองมากนัก เนื่องจากปัจจุบันผู้คนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่ได้อุปถัมภ์วัดตามวัดใกล้บ้านเช่นในสมัยก่อนแล้ว แม้ว่าจะมีการทำบุญและประกอบพิธีทางศาสนาอยู่บ้างก็ตาม แต่จะอุปถัมภ์วัดนอกพื้นที่ชุมชนแทน ทำให้ภูมิทัศน์ของวัดและเมืองไม่ได้เชื่อมโยงกันอย่างในอดีต อย่างไรก็ตามกลุ่มชุมชนรักษ์เชียงใหม่ก็พยายามที่จะสร้างเครือข่ายคนในย่านนี้กับเทศบาลนครเชียงใหม่ และองค์การบริหารส่วนจังหวัด ด้วยการมีประชุมและจัดกิจกรรมของย่านกับเทศบาล ซึ่งปัจจุบันเริ่มมีคนในชุมชนมาร่วมเป็นเครือข่ายบ้างแล้ว แต่กลุ่มคนที่มาประชุมนี้ไม่ได้มีการเชื่อมโยงกับกลุ่มผู้ประกอบการใหม่ในย่านเท่าที่ควร¹⁰ จากข้อคิดเห็นในการสัมภาษณ์พบว่า การไม่ได้มีพื้นที่ทางสังคมหรือกิจกรรมร่วมกันระหว่างคนอยู่อาศัยและผู้ประกอบการใหม่ เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้เครือข่ายคนในย่านไม่ได้เชื่อมโยงและต่อยอดกับกลุ่มผู้ประกอบการ

เครือข่ายผู้ประกอบการ ปัจจุบันเครือข่ายทางการค้าและผู้ประกอบการไม่ได้มีความร่วมมือร่วมกัน แต่กลุ่มเครือข่ายผู้ประกอบการเริ่มสร้างเครือข่ายจากการสัมมนาในครั้งนี้ ที่น่าสนใจคือผู้ประกอบการรายย่อยต่างต้องพึ่งพาลูกค้าและนักท่องเที่ยวกลุ่มเดียวกัน และต่างต้องอาศัยจินตภาพของย่านเป็นจุดเด่นในการขายและดำเนินกิจการ ทั้งนี้ในการสัมมนา คุณคณัสนันท์ เจ้าของร้าน The Localist ได้แสดงแนวคิดในการสร้างชุมชนของคนรักงานหัตถศิลป์

ภาพการเสวนาและการ
ระดมความคิดเพื่อสร้าง
เครือข่ายและกิจกรรมของ
ชุมชนร่วมกัน

โดยมองว่ากิจการที่ดีควรพาตัวเองเข้าไปใกล้ชิดแหล่งท่องเที่ยวและเคารพใน
ความเป็นชุมชน ซึ่งจะทำให้เกิดการออกแบบธุรกิจเชิงวัฒนธรรมที่เป็นการนำ
วัฒนธรรมของพื้นที่มาใช้ในการนำเสนอสินค้าและบริการ

4.3.2 การออกแบบกิจกรรมของย่านเพื่อสร้างและส่งเสริม เครือข่ายชุมชนเข้มแข็ง

การออกแบบกิจกรรมของย่านเพื่อสร้างเครือข่ายชุมชนตามที่กล่าว
มานั้น มาจากกระบวนการคิดเชิงออกแบบเพื่อสร้างความมีส่วนร่วมของคนใน
ชุมชนด้วยการสร้างโจทย์ นำเสนอแนวคิด ออกแบบวิธีการ และกระบวนการ
สร้างผลลัพธ์ร่วมกัน จากการระดมความคิดเครือข่ายประชากรข้างมอญนี้
ทำให้เห็นได้ชัดว่า แนวทางของคนข้างมอญนั้นมองเห็นอัตลักษณ์ข้างมอญที่
เป็นความผสมผสานระหว่างการพักอาศัยและการค้าขาย โดยเน้นไปที่การ
ช่วยกันพัฒนาชุมชนจากคนในพื้นที่เป็นหลัก ด้วยเศรษฐกิจที่เอื้อทั้งคนใน
ชุมชนและนักท่องเที่ยว เพื่อสนับสนุนร้านค้าที่เป็นร้านดั้งเดิมให้มีอยู่ต่อไปได้¹¹
จากการสอบถามคนภายในชุมชนและกลุ่มคนที่ทำงานทางสังคมในพื้นที่ย่าน
ข้างมอญได้ความว่า มีกิจกรรมที่อยากให้เกิดขึ้นใหม่ดังนี้

กิจกรรม (ก) การส่งเสริมกิจกรรมทางวัฒนธรรม ได้แก่ กิจกรรม
ผางประทีปในเทศกาลยี่เป็งประจำปีของย่านเมืองเก่าบริเวณข้างมอญ
ซึ่งคุณเสาวคนธ์ ศรีบุญเรือง กลุ่มชุมชนรักษ์เชียงใหม่ และหอศิลป์วัฒนธรรม
เมืองเชียงใหม่พยายามผลักดันมาตลอดหลายปี แต่ขาดแรงสนับสนุนจาก
ภาคเอกชนและผู้ประกอบการในย่าน และกิจกรรมเกี่ยวกับอาหารที่มีชื่อใน
ย่านข้างมอญ บริเวณแนวถนนสิทธิวิงศ์ เช่น ร้านขนมหวาน ขนมนจีน และ
อาหารพื้นเมือง

กิจกรรม (ข) การสร้างกิจกรรมใหม่ คือกิจกรรมเปิดบ้านขายของประจำปี เพื่อนำเสนอธุรกิจร้านค้าและบริการในย่าน ซึ่งจะส่งเสริมความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของย่านระหว่างผู้อยู่อาศัยดั้งเดิมและผู้ประกอบการ

กิจกรรม (ค) การสร้างกิจกรรมผ่านเรื่องเล่าของคนในพื้นที่ข้างม่อย แนวคิดนี้มาจากคุณวิมลศิริที่ต้องการให้เรื่องเล่าของคนข้างม่อยถูกถ่ายทอดผ่านการท่องเที่ยวด้วยการเดินเท้าภายในย่าน เป็นการออกแบบการเดินทางโดยพานักท่องเที่ยวไปสำรวจข้อมูลทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ซึ่งจะเป็นการสร้างจิตสำนึกทางวัฒนธรรมร่วมกัน

5. การสัมมนาเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 2 การออกแบบอัตลักษณ์ย่านเพื่อการส่งเสริมเครือข่ายชุมชน

การสัมมนาเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 2 เป็นการส่งเสริมเครือข่ายชุมชนข้างม่อยร่วมกับองค์กรของจังหวัด ได้แก่ เทศบาลนครเชียงใหม่ หอศิลป์วัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา และมหาวิทยาลัยแม่โจ้ เพื่อสร้างผังแนวคิดการออกแบบย่านผ่านการสำรวจข้อมูลภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมบนพื้นที่จริง และการออกแบบผังแนวคิดเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งผลการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์มีดังนี้

5.1 แนวทางและกิจกรรมในการกำหนดภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมย่านข้างม่อย

ผู้วิจัยเน้นกระบวนการออกแบบอย่างมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาตามแผนยุทธศาสตร์แห่งชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ด้านการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน เพื่อให้เกิดศักยภาพในการแข่งขันและการพึ่งพาตนเอง ตลอดจนแก้ไขปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำในเมือง¹² โดยการทำแผนอนุรักษ์ย่าน การกำหนดภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม การออกแบบผังและเส้นทางเดินย่านข้างม่อย เพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์ชุมชนและเครือข่ายชุมชนข้างม่อยให้เข้มแข็ง

กิจกรรมที่เกิดขึ้นในการออกแบบอัตลักษณ์ย่านเพื่อส่งเสริมเครือข่ายชุมชนข้างม่อยถูกแบ่งออกเป็น 5 กิจกรรมดังนี้

กิจกรรม (I) การสำรวจย่านร่วมกับชุมชนผ่าน โดยใช้เครื่องมือการกำหนดตำแหน่งและผังภูมิทัศน์สำคัญร่วมกับการลงพื้นที่ภาคสนาม

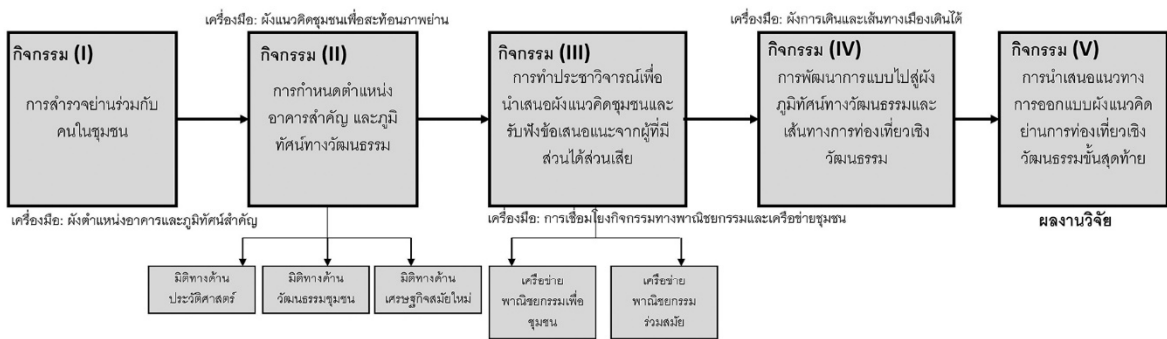
กิจกรรม (II) การวิเคราะห์และนำเสนอผังชุมชนเพื่อสะท้อนจินตภาพของย่านที่ปรากฏในมิติของความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่และกิจกรรมของเมือง ได้แก่ มิติทางด้านประวัติศาสตร์ มิติทางด้านวัฒนธรรมชุมชน และมิติทางด้านเศรษฐกิจสมัยใหม่

กิจกรรม (III) การทำประชาวิจารณ์เพื่อนำเสนอผังแนวคิดชุมชนและรับฟังข้อเสนอแนะจากผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย จากตัวแทนของเครือข่ายชุมชน ช่างม่อย และองค์กรภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดผังแนวคิดของเครือข่ายชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 2 เครือข่ายได้แก่ เครือข่ายพาณิชย์กรรมเพื่อชุมชน และเครือข่ายพาณิชย์กรรมร่วมสมัย

กิจกรรม (IV) การพัฒนาแบบไปสู่ผังภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมและเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภายในย่าน

กิจกรรม (V) การนำเสนอผลงานขั้นสุดท้าย

ผังกระบวนการออกแบบอย่างมีส่วนร่วม ผ่านกิจกรรมเพื่อการออกแบบผังแนวความคิดของย่านเพื่อการส่งเสริมเครือข่ายชุมชนช่างม่อย

ภาพกิจกรรมการสัมมนาเชิงปฏิบัติการครั้งที่ (2) การออกแบบผังแนวคิดและเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ผังกระบวนการออกแบบอย่างมีส่วนร่วม
ผ่านกิจกรรมเพื่อการออกแบบอัตลักษณ์ย่านเพื่อการส่งเสริมเครือข่ายชุมชนช่างม่อย

5.2 ผลงานวิจัยที่ได้รับ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลของชุมชนและกระบวนการทำงานอย่างมีส่วนร่วม ทำให้พบว่าย่านช่างม่อยนั้นมีคุณลักษณะเฉพาะ ทั้งความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ในการเป็นชุมชนหัววัดดั้งเดิม วัฒนธรรมของช่างหัตถศิลป์ และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในปัจจุบัน นำไปสู่การพัฒนาให้เป็นผังชุมชน เพื่อบูรณาการแนวคิด การออกแบบย่านร่วมกับเครือข่ายชุมชนและส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

5.2.1 ผังย่านและภูมิทัศน์วัฒนธรรม

จากการศึกษาและบันทึกข้อมูลประวัติศาสตร์ของย่าน ย่านช่างม่อย ขาดการบันทึกประวัติศาสตร์ของคนในชุมชน และภูมิทัศน์ของเมืองไม่ได้มีความเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน วัด บ้าน อาคารพาณิชย์ ทำให้จินตภาพของย่านในการเป็นพื้นที่เมืองเชิงประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมดั้งเดิมไม่ปรากฏเด่นชัด ผู้วิจัยจึงลงสำรวจพื้นที่เพื่อกำหนด โบราณสถาน อาคารสำคัญ เพื่อสร้างความเชื่อมโยงของย่านใน 3 มิติ คือ

(A1) มิติทางด้านประวัติศาสตร์ พื้นที่ช่างม่อย เดิมเป็นกลุ่มชุมชน ในเมืองเก่าภายในแนวเขตกำแพงดิน มีคลองแม่ข่าเป็นลำน้ำสำคัญที่ใช้ในการอุปโภคบริโภค และมีเส้นทางเลียบบคลองแม่ข่าเป็นเส้นทางประวัติศาสตร์ จากการวิเคราะห์พบว่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมสำคัญของย่านที่ควรถูกกำหนดให้ มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ดังนี้

(A1.1) ตำแหน่งขุมประตูดินช่างม่อย

(A1.2) แนวกำแพงดินเดิม

(A1.3) ทางเดินเลียบบคลองแม่ข่าจากแจ้งศรีภูมิถึงประตูดินช่างม่อย

(A1.4) เจดีย์ร้าง บนถนนชัยภูมิซอย 1

(A1.5) เจดีย์ร้าง บนถนนชัยภูมิซอย 2

(A2) มิติทางด้านวัฒนธรรม พื้นที่ช่างม่อยมีรากฐานทางวัฒนธรรม ดั้งเดิมจากชุมชนหัววัดที่เป็นกลุ่มผู้อุปถัมภ์วัด บ้านพักอาศัยใกล้เคียง และ กลุ่มช่างหัตถศิลป์ ซึ่งวัดสำคัญดั้งเดิมในพื้นที่ช่างม่อยคือวัดชมพู ที่ตั้งอยู่ บนถนนช่างม่อยเก่า มีเจดีย์รูปแบบเดียวกับพระธาตุตอดยสุเทพ นับเป็นความภาคภูมิใจของคนในย่าน อีกทั้งเครือข่ายของวัดยังอุปถัมภ์ช่างเหล็กและช่าง ฟ้อนภายในย่าน นอกจากนี้ยังมีวัดหนองคำ วัดสำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย ใหญ่และชาวพม่า ซึ่งมีกลุ่มอุปถัมภ์จากกลุ่มคนใช้แรงงานและช่างหัตถศิลป์ บนถนนสิทธิวงค์และช่างม่อยใหม่ คุณค่าทางวัฒนธรรมของย่านปรากฏผ่าน

งานหัตถศิลป์และตัวอาคาร ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มบ้านแถวไม้ที่เป็นร้านทำตุ้งสามหางสำหรับใช้ประกอบงานศพที่สืบทอดกันทางสายเลือด และเรือนไม้ของช่างซอหรือนักดนตรีในงานมหรสพทางศาสนา ปัจจุบันยังคงปรากฏสถานที่ที่เกี่ยวกับงานหัตถศิลป์ภายในย่าน เช่น โรงตีเหล็ก ร้านขายเหล็กคุชโช บ้านแถวไม้ช่างทำตุ้งสามหาง บ้านไม้ช่างซอ นอกจากนี้ยังมีร้านอาหารบนแนวถนนสิทธิวิวงศ์ที่เชื่อมโยงคนในท้องถิ่น เช่น ร้านขนมเส้นสิทธิวิวงศ์ ร้านไส้อั่วป่าพัน ร้านแจ็กชางม่อย ร้านอาหารตามสั่งป่านี้ จากข้อมูลทางวัฒนธรรมนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปอาคารที่สะท้อนภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมสำคัญบนถนนช่างม่อยเก่าและถนนสิทธิวิวงศ์ได้ดังนี้

(A2.1) วัดชมพู เจดีย์วัดชมพู และซุ้มประตูวัด

(A2.2) วัดหนองคำ เรือนวิหารทรงไทใหญ่

(A2.3) กลุ่มบ้านแถวไม้พื้นถิ่นช่างตุ้งสามหาง

(A2.4) กลุ่มตึกแถวละแวกร้านขนมเส้นสิทธิวิวงศ์

(A2.5) กลุ่มบ้านแถวไม้ละแวกร้านไส้อั่วป่าพัน

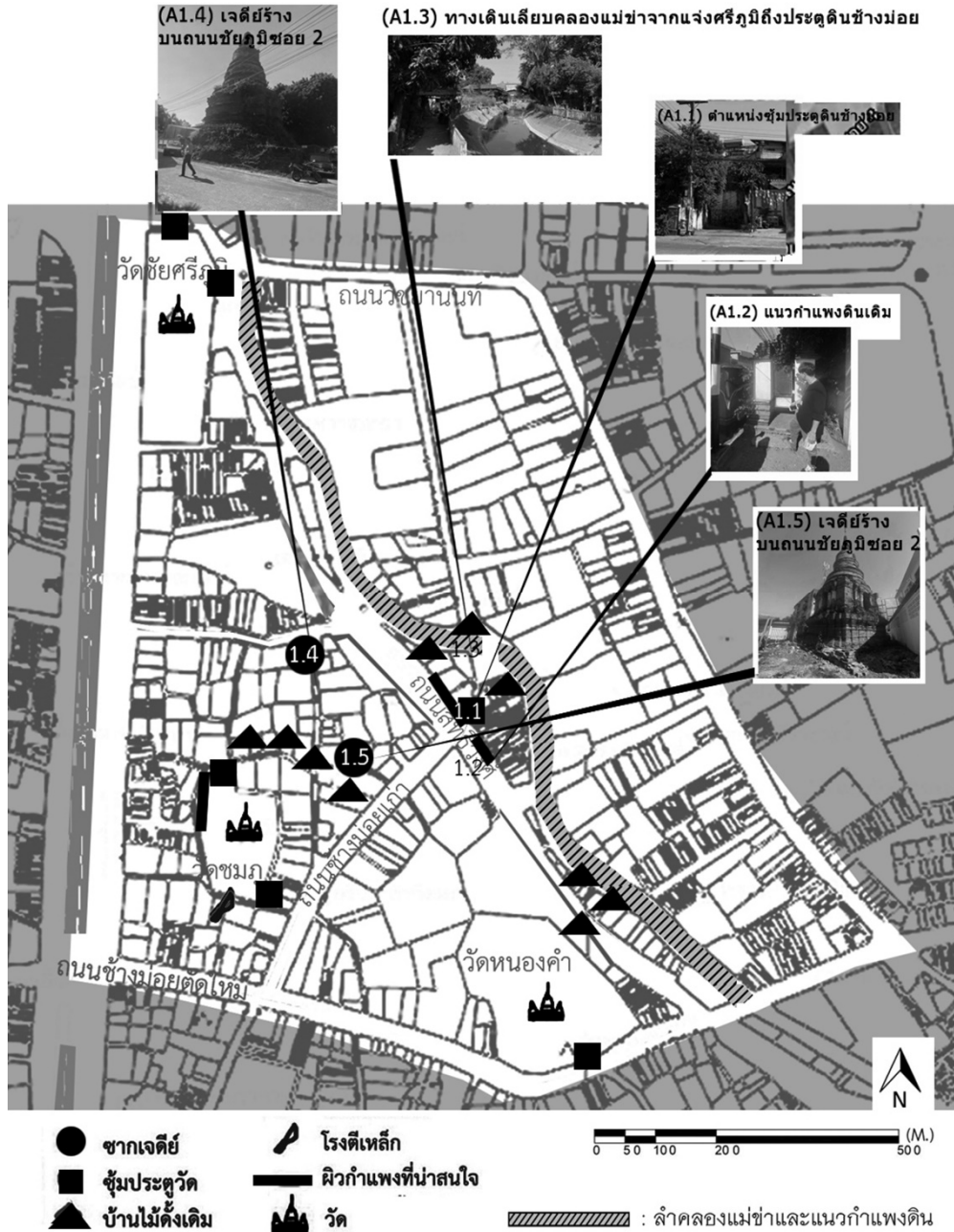
(A3) **มิตอาคารพาณิชย์สมัยใหม่** ตั้งแต่ พ.ศ. 2504 ย่านช่างม่อย มีสถานะการเป็นย่านเศรษฐกิจ และมีการสร้างอาคารพาณิชย์กรรมสมัยใหม่ที่มีความงามจากรูปด้านหน้าอาคาร เนื่องด้วยลวดลายและงานคอนกรีตบนแผงอาคารที่ทำด้วยช่างฝีมือซึ่งปรากฏอยู่ทุกหัวมุมถนน ไม่ว่าจะเป็นแยกช่างม่อยเก่า และแยกถนนสิทธิวิวงศ์ โดยหัวมุมของตึกแถวทั้ง 4 มุมจะถูกออกแบบให้มีลักษณะโค้งมนรับกับทางแยกของถนน ซึ่งแต่เดิมถนนช่างม่อยเป็นถนนสองทางและมีรถรางสัญจร แต่ปัจจุบันถนนช่างม่อยถูกใช้เป็นถนนทางเดียว ทำให้การสัญจรเป็นไปในทิศทางเดียวคือจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออกตามการสัญจรของรถ ซึ่งผู้สัญจรผ่านจะรับรู้รูปด้านของเมืองเพียงด้านเดียว ไม่สามารถมองเห็นรูปด้านของเมืองอีกทาง คือจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออก ทำให้การรับรู้ความงามของตึกแถวและหัวมุมโค้งมนไม่เด่นชัด จากข้อมูลดังนี้ผู้วิจัยจึงได้เสนอภูมิทัศน์เมืองสำคัญที่สะท้อนความเป็นย่านเศรษฐกิจในอดีตของถนนช่างม่อย ดังนี้

(A3.1) อาคารตึกแถวหัวมุมถนนสิทธิวิวงศ์

(A3.2) อาคารถวิล (อาคารควรค่าแก่การอนุรักษ์)

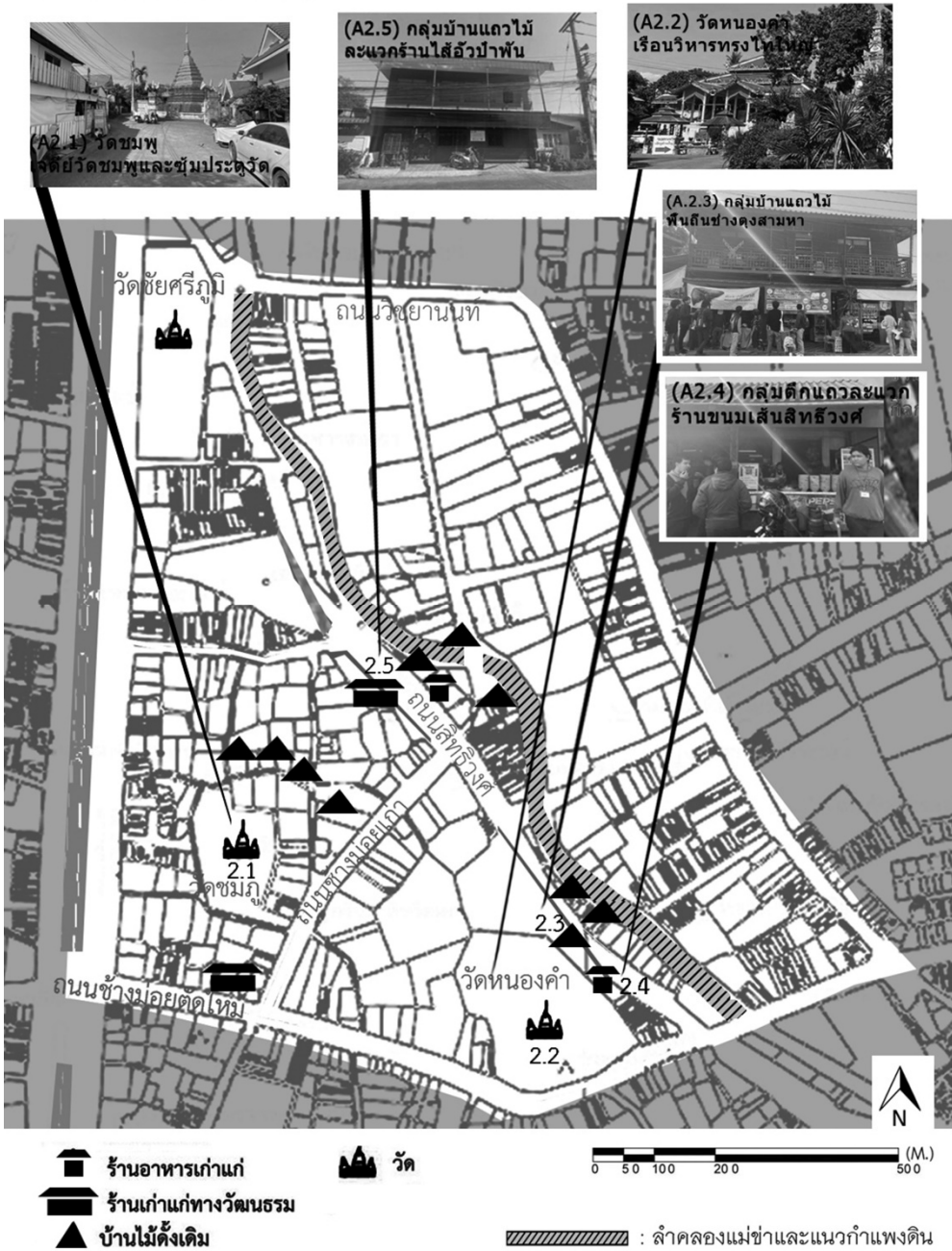
(A3.3) อาคารร้านหวายเหน่ง (ฮ่งเส็ง)

ผังย่านกำหนดตำแหน่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมในมิติเชิงประวัติศาสตร์ย่านช่างม่อ

ผังย่านกำหนดตำแหน่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมในมิติทางด้านประวัติศาสตร์ย่านช่างม่อ

ผังย่านกำหนดตำแหน่งภูมิทัศน์วัฒนธรรม
ในมิติเชิงวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่

ผังย่านกำหนดตำแหน่งอาคารที่สะท้อนมิติทางด้านวัฒนธรรมของชุมชนเชียงใหม่

ผังย่านกำหนดตำแหน่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมในมิติเชิงอาคารพาณิชย์สมัยใหม่

(A3.3) อาคารร้านทวยเหม่ง (สงเส็ง)

(A3.2) อาคารถวิล (อาคารครุฑคำแก่การอนุรักษ์)

(A3.1) อาคารตึกแถวหุ้มถนนสีทวิวงศ์

- ร้านอาหารเก่าแก่
- ร้านเก่าแก่ทางวัฒนธรรม
- วัด

- ตึกแถวหุ้มถนน
- ตึกแถวก่อนพ.ศ. 2518
- : ล้ำคลองแม่ช้ำและแนวกำแพงดิน

ผังย่านกำหนดตำแหน่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมในมิติทางด้านอาคารพาณิชย์สมัยใหม่

5.2.2 เครือข่ายชุมชน

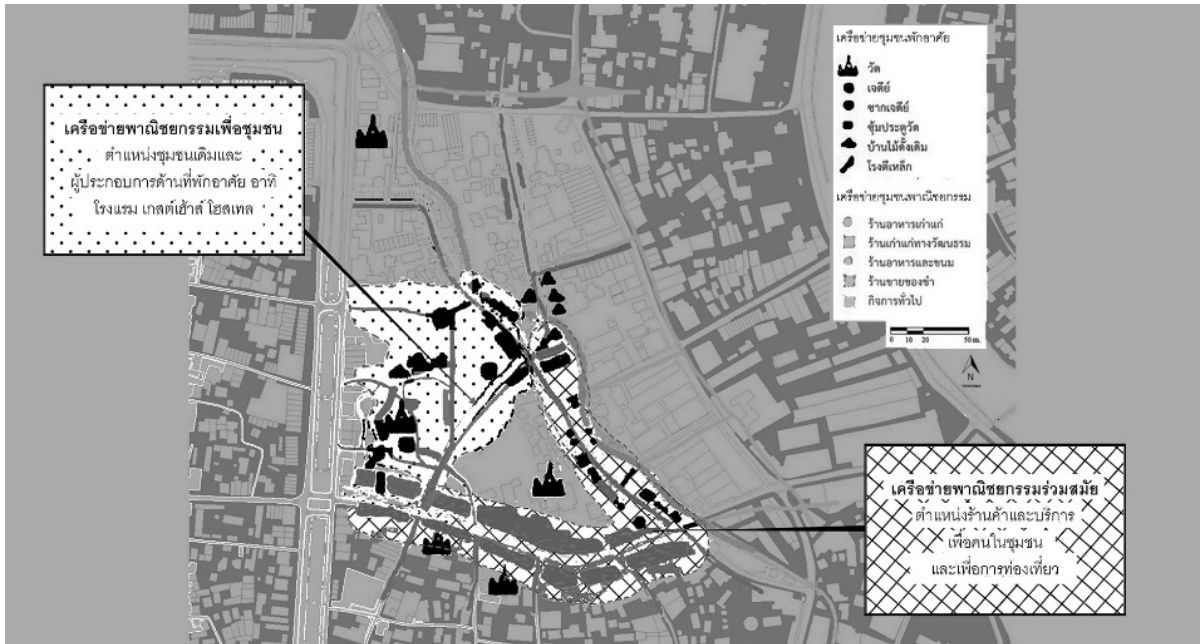
จากข้อมูลการเชื่อมโยงมิติของย่านและการทำงานร่วมกันกับชุมชน ในการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความเชื่อมโยงของวัฒนธรรม ของย่านผ่านโซนนิ่งของพื้นที่ และประเภทของการประกอบกิจการในย่าน ทำให้พบว่าที่ตั้งของอาคารพาณิชย์กรรมและวัฒนธรรมของชุมชนนั้นมีความสัมพันธ์กันเป็นเครือข่าย 2 รูปแบบคือ เครือข่ายพาณิชย์กรรมที่เน้นการค้าและบริการเพื่อคนในชุมชน และเครือข่ายพาณิชย์กรรมที่เน้นการค้าและกิจการเพื่อการเป็นย่านท่องเที่ยว ซึ่งสามารถกำหนดเครือข่ายชุมชนของย่าน ช่างม่อลงบนโซนนิ่งของเมืองที่เหมาะสมตามแนวคิดเศรษฐกิจเชิงวัฒนธรรม ได้ดังนี้

B1) เครือข่ายพาณิชย์กรรมเพื่อชุมชน

ประกอบไปด้วยชุมชนวัดชมพู กลุ่มชุมชนช่างม่อ ที่เป็นกลุ่มอาคารเก่า เน้นการพักอาศัยเป็นหลัก รวมถึงกลุ่มผู้ประกอบการโรงแรม เกสต์เฮาส์ โฮสเทล ที่ตั้งอยู่บนโซนนิ่งของย่านที่มีความเหมาะสมแก่การพักอาศัย ได้แก่ พื้นที่เมืองในซอยถนนช่างม่อเก่า ถนนชัยภูมิซอย 1 และซอย 2 ซึ่งเครือข่ายนี้จะเน้นการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผู้ประกอบการ และการเป็นย่านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีศักยภาพจากการเป็นชุมชนหัววัด มีสันคลองแม่ข้าโบราณสถาน และบ้านเก่า การกำหนดกลุ่มพาณิชย์กรรมด้านการบริการที่พักอาศัยในละแวกนี้ กระทำโดยการกำหนดโซนนิ่งของเมืองที่สามารถควบคุมการขยายตัวของประเภทธุรกิจที่ไม่เหมาะสม เช่น สถานบันเทิง ร้านอาหารเครื่องดื่ม ยิ่งไปกว่านั้นผู้ที่เข้ามาพักอาศัยในย่านนี้ต้องร่วมรักษาระเบียบของชุมชนด้วย

B2) เครือข่ายพาณิชย์กรรมร่วมสมัย

ประกอบไปด้วยชุมชนวัดหนองคำ กลุ่มชุมชนรักษ์เชียงใหม่ กลุ่มผู้ประกอบการบนถนนช่างม่อใหม่ เช่น ร้านเฟอร์นิเจอร์สวย ร้านอาหาร ร้านกาแฟ และคาเฟ่ต่าง ๆ ซึ่งกิจกรรมบนพื้นที่นี้เน้นการค้าขายเป็นหลัก ทำให้เกิดภาพย่านที่เป็นเมืองพาณิชย์กรรมร่วมสมัย กล่าวคือเป็นการทำธุรกิจที่ดึงดูดคนนอกพื้นที่มาใช้กิจกรรม ผ่านการตั้งธุรกิจบนการปรับปรุง (Renovate) อาคารเดิมเพื่อสะท้อนความเป็นตึกแถวสมัยใหม่ของเมืองเชียงใหม่ นอกจากนี้ความสัมพันธ์ของพื้นที่ยังช่วยส่งเสริมเครือข่ายของกลุ่มผู้ประกอบการใหม่ ๆ ที่เน้นการทำธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ให้เข้ากับจินตภาพของย่านและวัฒนธรรมของย่านด้วย อีกทั้งธุรกิจเพื่อคนในชุมชนบนถนนสิทธิวงศ์ก็สามารถแบ่งปัน

ผังแสดงเครื่องมือพาณิชยกรรมเพื่อชุมชน ทั้งเครื่องมือพาณิชยกรรมเพื่อชุมชนและเครื่องมือพาณิชยกรรมร่วมสมัย

กลุ่มลูกค้า และขยายย่านพาณิชยกรรมที่สามารถเชื่อมโยงกับกลุ่มลูกค้าในชุมชนและนักท่องเที่ยวได้ด้วย ซึ่งเครื่องมือนี้จะเน้นความเข้มแข็งของชุมชนผู้ประกอบการและการเป็นย่านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ทั้ง 2 เครื่องมือนี้ทำให้เกิดโซนนิ่งของพื้นที่ย่านที่นำไปสู่รูปแบบของพาณิชยกรรมที่สอดคล้องกันทั้ง 2 รูปแบบคือ โซนนิงชุมชนพักอาศัย ตามผังตำแหน่งพื้นที่ภายในเขตชุมชนเลียบบถนนข้างมอญเก่าในภาพด้านบน เอื้อให้เป็นพื้นที่เมืองที่เหมาะสมแก่อาคารชุมชนเดิมและย่านโรงแรมที่เน้นกิจกรรมในช่วงเช้า เช่น ร้านอาหาร หอพัก และปิดบริการในเวลาหัวค่ำ ทำให้พื้นที่เมืองบริเวณถนนข้างมอญเก่าและถนนชัยภูมิซอย 1-2 เต็มไปด้วยการประกอบการเชิงพักอาศัย ทั้งหอพัก อพาร์ทเมนต์ โรงแรม เกสต์เฮาส์ และโฮสเทล ซึ่งเครื่องมือนี้เป็นเครื่องมือพาณิชยกรรมเพื่อชุมชนที่เน้นการอยู่ร่วมกันเพื่อการพักอาศัยและธุรกิจโรงแรม

เครื่องมือทางพาณิชยกรรมทั้ง 2 รูปแบบตามผังตำแหน่งพื้นที่อาคารพาณิชยกรรมเลียบบถนนข้างมอญใหม่และถนนสิทธิวงค์ในภาพบน ทำให้เกิดการกำหนดทางสัญจรของคนในชุมชนและนักท่องเที่ยวร่วมกัน ปรากฏชัดบริเวณถนนข้างมอญและถนนสิทธิวงค์ โซนนิงของเมืองบริเวณนี้จะมีคุณลักษณะที่เข้าถึงง่ายด้วยรถยนต์และมีความคึกคักยาวนานตั้งแต่รุ่งเช้าถึงสี่ทุ่มครึ่ง ความน่าสนใจคือเครื่องมือความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและผู้ประกอบการนี้

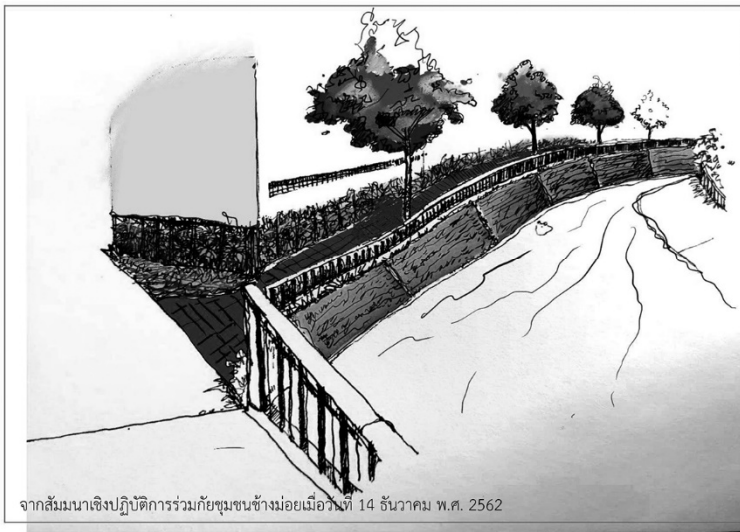
ต่างเป็นการอุปถัมภ์ทางการค้า โดยมีความต้องการที่จะดำเนินธุรกิจที่เน้นการเป็นเมืองท่องเที่ยวร่วมสมัย ทั้งการเป็นร้านค้าเพื่อชุมชนเดิม และร้านค้าเพื่อกลุ่มนักท่องเที่ยวใหม่ จากความเชื่อมโยงของเครือข่ายเมืองและชุมชนที่เกิดขึ้น ผู้วิจัยได้ข้อตกลงจากการสัมมนาร่วมกับคนในชุมชนที่จะผลักดันให้เกิดกิจกรรมร่วมกัน เป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ได้แก่ กิจกรรมเย็บปัก และกิจกรรมเทศกาลช่างมอญ ไปสู่การออกแบบร่วมกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการสนับสนุนกิจกรรมของชุมชน จากข้อมูลในการสัมมนาเชิงปฏิบัติการทั้ง 2 ครั้ง ผู้วิจัยและคนในชุมชนต่างมีข้อสรุปตรงกันในการพัฒนาพื้นที่ภูมิทัศน์เมืองที่สำคัญเพื่อที่จะสามารถส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ภายในย่านช่างมอญ โดยเน้นไปที่พื้นที่ริมคลองแม่ข่า และบาทวิถีบนถนนภายในย่านเพื่อสร้างความเป็นละแวกบ้านเดียวกัน ดังนี้

การพัฒนาพื้นที่ริมคลองแม่ข่า (Mae Kha riverside walk)

จากการปรับปรุงคาดแข็งหรือทางคลองแบบเทคอนกรีต ให้กลับไปเป็นคลองคานุ่มหรือสันเหมือนชุมชน เพื่อให้ภูมิทัศน์ของเมืองประวัติศาสตร์ชัดเจนขึ้น

ภาพจำลองการออกแบบทางเดินริมคลองแม่ข่ากับคลองแม่ข่าที่คานุ่มสันเหมือน

ทัศนียภาพจำลองการปรับปรุงทางเดินริมคลองแม่ข่า แนวคลองและกันคลองเป็นวัสดุผสมดินอัดคานุ่ม

จากสัมมนาเชิงปฏิบัติการร่วมกัยชุมชนช่างมอญเมื่อวันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2562

ภาพจำลองการออกแบบทางเดินริมคลองแม่ข่ากับคลองแม่ข่าแบบสันเหมือนชุมชน

ริมคลองแม่ข่าในปัจจุบัน

ทางเดินและพื้นที่กันคลองคอนกรีตคาดแข็ง

แบบขยายสันเหมือนปรับปรุงใหม่

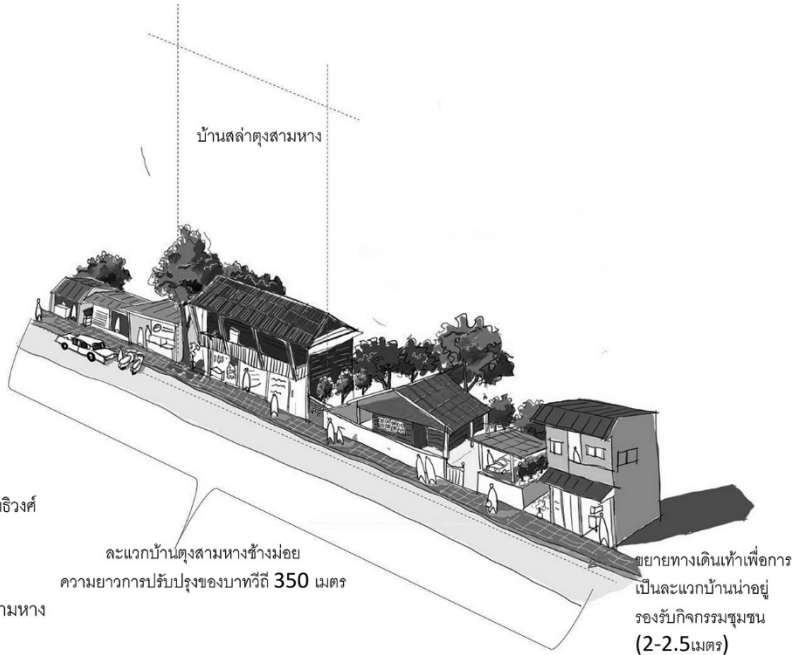
ทางเดินและพื้นที่กันคลองดินอัดคานุ่ม

หิน + ปูนซีเมนต์

ตำแหน่ง
 ละแวกบ้านตุงสามหาง
 ช้างม่วย

กลุ่มตึกแถวหน้าซอยสีทิวังค์
 กลุ่มอาคารข้างบ้านตุงสามหาง

การจำลองการออกแบบ
 ละแวกบ้านตุงสามหาง
 ช้างม่วย เพื่อรองรับ
 กิจกรรมชุมชนอนาคต

การพัฒนาบาทวิถีบนถนนภายในย่านเพื่อส่งเสริมความเป็นละแวกบ้าน (Neighborhood design) ข้อเสนอแนะจากการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ครั้งที่ 2 พบว่า องค์กรของรัฐมีความสนใจที่จะส่งเสริมความสัมพันธ์ละแวกบ้านผ่านการปรับปรุงบาทวิถี ประเด็นนี้จึงเป็นประเด็นสำคัญที่ผู้วิจัยและคนในชุมชนต่างเห็นว่าการพัฒนาบาทวิถีเป็นองค์ประกอบสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ละแวกบ้านที่มีอาคารสำคัญทางวัฒนธรรม การพัฒนาบาทวิถีและพื้นที่หน้าอาคารไม้พื้นถิ่นและเศรษฐกิจชุมชนบนพื้นที่ละแวกบ้านตุงสามหาง ด้วยการขยายพื้นที่บาทวิถีให้กว้างถึง 2-2.50 เมตรเพื่อรองรับกิจกรรมเทศกาลช้างม่วยในอนาคต แล้วเชื่อมต่อบาตวิถีไปยังอาคารข้างเคียงเพื่อเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยละแวกบ้านเริ่มต้นจากกลุ่มตึกแถวหน้าซอยสีทิวังค์ไปจนถึงกลุ่มอาคารข้างเคียงบ้านตุงสามหาง

5.2.3 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การออกแบบตามแนวคิดธุรกิจเชิงวัฒนธรรม เป็นการนำวัฒนธรรมของพื้นที่มาสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว จากการวิเคราะห์เครือข่ายของคนในชุมชนและผู้ประกอบการ ทำให้เกิดความเชื่อมโยงในระดับย่านผ่านการออกแบบเส้นทางเดินเมืองได้ 2 เส้นทางดังนี้

C1) เส้นทางย่านประวัติศาสตร์ข้างม่อย

การกำหนดโซนนิ่งย่านพักอาศัยและกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อสนับสนุนเครือข่ายพาณิชยกรรมเพื่อชุมชนเส้นนี้ จะเป็นการเล่าเรื่องเมืองประวัติศาสตร์ โดยมีเส้นทางที่เน้นการสัญจรด้วยการเดินและจักรยานของคนย่านข้างม่อย เริ่มต้นจากเส้นทางเลียบบคลองแม่เช่า จากแนวกำแพงดินประตูข้างม่อยเก่า ไปสู่การเดินเข้าไปในถนนข้างม่อยเก่าที่เป็นชุมชนหัววัดชมพู เพื่อรับรู้เมืองในฐานะย่านพักอาศัย และมองเห็นเจดีย์ร้างที่ตั้งภายในย่าน ผ่านเส้นทางซอยเลียบบวัดชมพู ที่เชื่อมโยงไปถึงโรงตีเหล็ก และสามารถเดินออกไปสู่คูเมืองเก่าได้

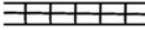
C2) เส้นทางวัฒนธรรมเมืองข้างม่อย

การกำหนดโซนนิ่งย่านพักอาศัยและกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อสนับสนุนเครือข่ายพาณิชยกรรมร่วมสมัยเส้นนี้ จะเน้นการเล่าเรื่องเมืองร่วมสมัยที่มีทั้งวัฒนธรรมท้องถิ่น และการเป็นพื้นที่เศรษฐกิจสมัยใหม่ เส้นทางเน้นการสัญจรของการค้าในพื้นที่เมือง เริ่มต้นจากการเดินบนถนนข้างม่อยหลักไปสู่ถนนสิทธิวิงศ์ ที่เน้นการพาณิชย์เพื่อคนในท้องถิ่น และการพาณิชย์เพื่อการท่องเที่ยว ผ่านอาคารสำคัญ เช่น กลุ่มบ้านแถวพื้นถิ่นตุงสามหาง ย่านอาหารบนถนนสิทธิวิงศ์ และเชื่อมโยงกับเส้นทางแรกที่ทำให้ภาพของย่านเชื่อมโยงกัน ทั้งการเป็นย่านพักอาศัยและพาณิชยกรรมร่วมสมัย ผังและเส้นทางเดินย่านข้างม่อยนี้สะท้อนเศรษฐกิจของย่านใน 2 รูปแบบคือ ย่านประวัติศาสตร์เมืองชุมชนข้างม่อย และย่านเศรษฐกิจวัฒนธรรมชุมชนข้างม่อย ที่ต่างส่งเสริมอัตลักษณ์ชุมชนและเครือข่ายชุมชนข้างม่อยให้เข้มแข็ง

แนวทางการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนพื้นที่ย่านข้างม่อย จะทำให้เกิดการสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชนผ่านเครือข่ายชุมชน เกิดศักยภาพในการแข่งขันทั้งการเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมและพื้นที่เศรษฐกิจ ด้านการท่องเที่ยวที่พึ่งพาตนเองได้ นำไปสู่การเป็นต้นแบบของการพัฒนาพื้นที่เมืองทางประวัติศาสตร์และสนับสนุนเศรษฐกิจการท่องเที่ยวจากเครือข่ายคนในชุมชนเองอีกด้วย

ผังแนวคิดและเส้นทางเมืองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนพื้นที่ย่านช่างมอย

 เส้นทางย่านประวัติศาสตร์ช่างมอย

 เส้นทางวัฒนธรรมเมืองช่างมอย

 : ลาดคลองแม่ช้ำและแนวกำแพงดิน

 พื้นที่ชุมชนเขตประวัติศาสตร์

 (M.)
0 50 100 200 500

 ร้านอาหารเก่าแก่

 ร้านเก่าแก่ทางวัฒนธรรม

 วัด

 ดึกแถวหัวมุมถนน

 ดึกแถวก่อนพ.ศ. 2518

 ซากเจดีย์

 ชุมประตูดวัด

 บ้านไม้ดั้งเดิม

 โรงตีเหล็ก

 ผิวกำแพงที่น่าสนใจ

ผังแสดงเส้นทางเมืองเดินได้และเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนพื้นที่ย่านช่างมอย

6. บทสรุป

จากการวิจัยชุมชนด้วยแนวคิดการสร้างเครือข่ายชุมชนผ่านการออกแบบผังเส้นทาง และการกำหนดภูมิทัศน์วัฒนธรรมข้างมอญนี้ ผู้วิจัยได้ข้อสรุปร่วมกับประชากรข้างมอญทั้งผู้อาศัยและผู้ประกอบการว่า ภูมิหลังของพื้นที่ย่านจะต้องถูกนำเสนอผ่านการกำหนดโบราณสถาน อาคาร และภูมิทัศน์เมืองสำคัญของย่านร่วมกับคนในชุมชน เพื่อนำไปสู่ผังทางเดินชุมชนที่สร้างพื้นที่เศรษฐกิจ 2 รูปแบบคือ เส้นทางเมืองเดินได้ของชุมชน และเส้นทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ข้างมอญ และด้วยการออกแบบอย่างมีส่วนร่วมนี้ทำให้เกิดเครือข่ายชุมชนข้างมอญที่มีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตคนและผู้ประกอบการในชุมชนข้างมอญจากการกำหนดภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมทั้งในเชิงกายภาพ ได้แก่ การกำหนดภูมิทัศน์เมือง อาคาร และบาทวิถีสำคัญ รวมไปถึงพื้นที่เมืองที่มีความหมายต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน ได้แก่ กลุ่มอาคารระแวกบ้านสำคัญ และร้านค้าของคนในชุมชน ซึ่งเป็นการกำหนดโซนนิ่งให้กับย่านข้างมอญเพื่อควบคุมพื้นที่พักอาศัยและพื้นที่พาณิชย์ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตคนเมืองร่วมสมัย

ผลงานชิ้นนี้จะเป็นตัวอย่างของการศึกษาเมืองและการออกแบบชุมชนด้วยความเข้าใจที่มาจากคนในชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจากตัวของชุมชนเอง อันจะนำไปสู่การเป็นเมืองน่าอยู่และยั่งยืนที่สะท้อนผ่านคุณภาพทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจได้อย่างแท้จริง

กิตติกรรมประกาศ

บทความชิ้นนี้ได้รับทุนสนับสนุนภายใต้ชุดโครงการคนไทยสร้างชาติ การศึกษารายกรณีพลเมืองไทยกับความเข้มแข็งของชุมชน ด้านการมีส่วนร่วมเพื่อดำรงรักษาประโยชน์ส่วนรวมของชุมชน โดยสำนักงานส่งเสริมเมืองภาคพลเมืองสถาบันพระปกเกล้า ภายใต้โครงการวิจัยการออกแบบภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชน กรณีศึกษาพื้นที่ชุมชนข้างมอญจังหวัดเชียงใหม่ (หมายเลขสัญญา พป. 180/2562)

เชิงอรรถ

¹ สัมภาษณ์, ทนวิฑ วิจิตรพร, สถาปนิกชุมชน บริษัท ใจบ้านสตูดิโอ, 23 สิงหาคม 2562.

² Chiranthanin Kitika and Katsuhiko Suzuki, “Integrated neighbourhood network on a case study of condominium community: Nimmanhaemin District, Chiang Mai, Thailand,” **International Review for Spatial Planning and Sustainable Development Journal (IRSPSD)** 4, 1 (2016): 106-122.

³ Walanrak Poomchalit and Katsuhiko Suzuki, “A study of the importance of personal interests concerning on urban planning: Case studies in Kyoto City,” **JARS Journal of Architectural Planning, Research and Studies** 12, 1 (September-October 2015): 17-34.

⁴ Sant Suwathcharapinun, “Reflection of modernity: Re-exploring the role of modern architecture in Chiang Mai (1884-1975),” **JARS Journal of Architectural Planning, Research and Studies** 12, 1 (September-October 2015): 78-102.

⁵ อรทัย พระทัต, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนในพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ กรณีศึกษาชุมชนป้อมมหากาฬ” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารจัดการสาธารณะ สำหรับนักบริหาร คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558.

⁶ พัฒนิตา มิตรภักดี, “Creative Economy in Action,” **คิด Creative Thailand** 9, 12 (กันยายน 2561): 14-15.

⁷ สัมภาษณ์, วิมลศิริ เหลือโกศล, คนในชุมชนข้างม่อย และตัวแทนจากตลาดมิ่งเมือง, 23 สิงหาคม 2562.

⁸ เรื่องเดียวกัน.

⁹ สัมภาษณ์, เสาวคนธ์ ศรีบุญเรือง, ผู้ประสานงาน เครือข่ายชุมชนเมืองรักษ์เชียงใหม่, 23 สิงหาคม 2562.

¹⁰ สัมภาษณ์, คณิสันท์ ต้นวัฒนานันท์, ผู้ประกอบการร้าน The Localist ย่านข้างม่อย, 23 สิงหาคม 2562.

¹¹ สัมภาษณ์, จิรวัดน์ นาวาจักร์, ผู้ประกอบการร้าน Wakebake Skate Café ย่านข้าง, 23 สิงหาคม 2562.

¹² สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, “แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580),” 2562.

Bibliography

Chiranthanin Kitika and Katsuhiko Suzuki.

“Integrated neighbourhood network on a case study of condominium community: Nimmanhaemin District, Chiang Mai, Thailand.” **International Review for Spatial Planning and Sustainable Development Journal (IRSPSD)** 4, 1 (2016): 106-122.

Office of the Prime Minister, “Master Plan under the National Strategy (2018-2037),” 2019.

Orathai Pratad. “kāmī suānruām khōng prachāchon nai kānphatthana chumchon nai phūnthī ko Rattanakosin koṛānī suksā chumchon poṃ mahākān [Participation of citizens in community development in fort Mahakan, Rattanakosin Island, Thailand].” Master thesis, Faculty of Political Science, Thammasat University, 2015.

Pannita Mitrpakdee. “Creative Economy in Action.” **Creative Thailand Magazine** 9, 12 (September 2018): 14-15.

Sant Suwathcharapinun. “Reflection of modernity: Re-exploring the role of modern architecture in Chiang Mai (1884-1975).” **JARS Journal of Architectural Planning, Research and Studies** 12, 1 (September-October 2015): 78-102.

Walanrak Poomchalit and Katsuhiko Suzuki.

“A study of the importance of personal interests concerning on urban planning: Case studies in Kyoto City.” **JARS Journal of Architectural Planning, Research and Studies** 12, 1 (September-October 2015): 17-34.

Interviews

Jirawat Navajak. Social entrepreneur from the ‘Wakebake Skate Café’ in Chiang Moi District. Interview, August 23, 2019.

Kanatsanun Tantananan. Social entrepreneur from the ‘Localist’ creative handicraft shop in Chiang Moi District. Interview, August 23, 2019.

Saowakon Sribunruang. Coordinator from Rak Chiang Mai Community Network. Interview, August 23, 2019.

Tanawitta Vichitaporn. Community Architect from Jaibaan studio. Interview, August 23, 2019.

Wimonisiri Leuakoson. Ming Muang Market organizer. Interview, August 23, 2019.